

Mohlabe.

K34/82

16

Bongaka Ditaola.

1 Ditaba tsa nongaka ke ditaba tse dingaka di sa ratexo xo hlaloesetsa motho, empa ke lekile ka maatla xore ke nthse mkomo ke fe July Masumu xore a nape a nthute bongaka. Byale lesedi lena ke le furane xo yena.

Dingaka. Xo na le mehuta e moraro ya dingaka, ke didupe, dingaka tsa xo laola ka marapo le dingaka tsa xo alafa malopo. Dingaka tsa basadi di xona tse di tsebaxo bolwetsi ka botee, byale ka malwetsi a bana bya metso, byona bo alafa ke basadi. Xo rutwa bongaka, ke monna e le ngaka, byale a ba le bana, bana ba a ka se ke a ba ruta bongaka ka moka xa bona, mohlomong o tla ruta ngwana ka o tee xoba ka babedi, bawe ba kwaxo molao wa papaxo bona, kudu ba se na mereba xe a ba roma ba o kwa ba phakisa ba ya. Byale ke bona bana bawe papaxwe bona a tla xo ba ruta bongaka, empa a ka se ke a ba fa ka xo lekana, o tla ba ruta dihlanga byale mafelong yo mongwe o tla mo nwesa sehlanga sa xore a tsebe ditaola, ke yena yowe a tlaxo mo ruta le ditometso. A ka se lefe selo ka xobane ke ngwana wa xaxwe, empa xe a etswa xo saba o swanetse xo bexa papaxwe. Molao ya morutwa bongaka, pele wa laiwa, xore xe motho e le ngaka xa raloke ka batho, a ikhodisi, o swanetse xo ipexa ka fase xa motho yo mongwe le yo mongwe ka xobane ngaka ke kxosi, batho ba tla no hwa ba tletse kxoro ya xaxo. Molao o mongwe ngaka e hwa difateng, ke xore byale ka xe dingaka di sa ratane, xe o tswile o ile dileteng tse dingwe, o swanetse xo fumana motse wa dithsowana wa dula xo ona, byale wa dumedisa kxosi ya naxa ewe, byale xe kxosi e xo dumeletse o swanetse xo soma mesomo o o tletsexo ona fela, o se ke

K34/82

- 3 wa ba le mahlo a matelele. Dingaka tsa naxa ewe di tla xo leka ka dihlare ba nyaka xo bona xore na o monna, xe ba ile ba bona xore o monna, byale ba tla xo leka ka banenyana, xore ba tle ba robale naxo ntlong ka e tee, xe o ka ba wa robala le yo mongwe wa bona, awa xa xo sa na tsela e ngwe e o ka phemaxo ka yona. Xe bosele ngwanenyana o tla tsea thetho ya xaxwe a e fe batswadi, byale batswadi ba tla e boloka, ba xo lesetsa wa saba ka mokxwa o o ka kxonaxo, byale mohlang o re ke a tloxa, o xapha dikxomo le dipudi le dinku le ditselete, byale ba tsea thetho ya ngwanenyana, ba dira ka dihlare maleko, byale ba ya kxolenyana ke moka madi a thoma xo xohlaba, ke moka wa hwa ba tlilo xapa lefa la xaxo ke la bona. Seema se re yo monyana a bolae tswaebela. Byale ka
- 4 monna ba re ke Phoko Matibidi, o ile a ya xa ngaka ba re ke Lateu, xore a mo rute bongaka, byale o ile xe a setse a le xare xore a tsebe bongaka, byale Lateu a hwa a sesu a mo ruta ditometso. Byale ka tsatsi le lengwe Matibidi a ya Malokela xo tsama a saba, byale a fihla motseng o mongwe a fumana motho a batya, byale ba re xo yena a mo alafe byale a re xo bona o nyaka pudi ya sedimo, awa ba nthsa pudi ba mo fa. A e bolaya a e tswiya, byale a phola, o ile xe a photse a fumana pudi e se na tsa ka xare, byale monna a thoma xo makala. Awa a ka a boledisa motho o ile a tloxa a tsena ka ntlong ewe ba xoba ba mmeile xo yona, a tsea dithebeletsa tsa xaxwe a thsaba, byale lekala la xaxwe la sala le rakisa, ba motse ba sala ba maketse, byale mokxalabye
- 5 wa motse a re, le se ke la makala motho yola ke mosemanyana. Ba sala ba ja pudi ya bona, yena a re, xo fihla xae, a ya xo ngaka e ngwe xore e mo lokise awa ya mo lokisa, a ba a mo ruta le melao e mengwe ee: a re xe o ka bona motho a xo likile ka tsela ya mohuta o, o swanetse xo phothola thebele ya xaxo e kxolo ya maleko, o se hlabele monwana wa xo supa, o tle o supe

K34/82

pudi, o tla bona mahlo a xaxo a bona dilo ka moka o di bona. Byale xe o dirile byale, o nyakele lesimelo o sexe nama ewe wena o e nyakaxo, pele xa xore o simela o fotle lesimelo ka yona thsidi ya meleko, o re nama ya pudu ka moka o e apexe ka poto ka moka xa yona, byale ba e fetole ka lesimelo xabedi, byale o kxone o simela nama ya xaxo. E re xe e budule o kxobakanye batho ba motse ka moka xa bona, le yo a sa jexo pudu a tle, wena o se ke wa lela xo ja nama ya xo apexiwa, ya xaxo ke ya lesimelo.

6 O re xo bona ka moka xa bona, le yo a sa jixo nana ya pudu o swanetse xo ja nama ya dipheko xa ile, byale o tsee lesimelo lela o hlabe dinama ka lona o ba neetsa, yo mongwe le yo mongwe a tlosa lesimelong ka nosi, xo fihlela ba enela. Byale o dule fase o re tuu ba je ka moka xa bona o ba lebeletse. Yo a ilexo a xoleka o tla re ke a ja nama e tla mmeta moxolo, byale xe o bona a bitilwe o se ke wa mo sexa, sena o thkxoxe o e ka ntlong o dule. Ba tla tla ba xo bexa xore motho ka mona o kwa bohloko, byale o se ke wa dira tse nkexo wa di tseba o nore, awa xa ke botsebe bolwetsi bya mohuta owe, a retse xe xo na le kxomo mohlomong nka no mo leka. Ba e nthse ba xo supe, byale o thaxoxe, o se hlabele meleko seatla sa xaxo, o fihle o mo tie ka sona o tla tswa nama ke moka o tsee nama o e fakele dithebeleng tsa

7 xaxo, o tla ya o fetola dihlaire ka yona, ke moka o tla bona ba xo thsaba. Tsela e ngwe xape xe o ka re o fihla motseng wa furana motho a hwile, mohlomong ba setse ba mmolokile, wa kwa mmamundi a re, ke hwetse ke motho byale e be ke nyaka xore o sinye, letswa, o se ke wa dira, o ka hwa ka xobane mohlomong ngaka e ngwe e setse e mo sinye a sa sepela xa o di tsebe, xe o kxona o ka ba fa dihlaire tsa letswa byale wa ba botsa xore di sumiswa byang, boan ka nosi ba e ba di sumise. Le xona o se ke wa tlwaela xore xe o furana motho a babya wa fela o mo hlabele dihlaire ka seatla sa xaxo, o swanetse xo ba fa dihlaire bona ba mo hlabele ka nosi. Ke tsona ditsela tse o kwaxo ba re ngaka e hwa difateng. Xe motho a rutiwa bongaka o fetsa ngwaxa, fela

- o se ke wa xana mowe ngaka e xoroma, mohlomong a ka nore a
 8 na le dihlare mona wa kwa a re, ke nyaka sehlare sa xore, fela
 mona xa se xona se kela thalaborwa sepela o nyakela, o swanetse
 xo ya. Xe o tso boya wa kwa a re, se sengwe se mela matlomeng,
 fela kxutsa e tla re ka tsatsi la xore o e xo nyakela sona,
 o swanetse xo ya, a xo roma matheko ka moka a kxole, o se ke
 wa xana, wa xana ke xore o tla xopela xore wena o nyaka xo
 mo nela, ka moswana o mmolae ka xobane, xe o sa ye mowe a xo
 romaxo, wa mo nyatsa, a ka se ke a xo ruta dihlare tse dikxolo.
 Xe o sepela nse, yena a sa epa dihlare o fa wena kepi, o epa
 dihlare a fela a xo botsa xore sehlare sena se alafa bolwetsi
 bya xore se hlakana le sa xore. Xe o setse o tseba dihlare ka
 moka byale, o tla xo ruta tometso ya tsona, mafelo ke dikxaxara.
 Ngaka e ka se ke ya kxona xo ruta morwa rraxwe, ka xobane ka
 moswana a ka tla a mo bolaya, o ruta ke dingaka tsa theko.
- 9 Morutiwa xore wa tseba ngaka ya tloxa ya tsama e epa dihlare
 morutiwa a se xona, ya tla ya di tshela fase ka bontsi, byale
 ya bitsa morutiwa xore, a tle a di lokise, xe a ka di beyakanya
 ka tsela ya tsona awa, wa di tseba, byale o swanetse xo tsana
 a saba, dilo ka moka tsa mathomo tse a di sabilexo, o di fa ngaka
 ewe e mo rutilexo, xe e le dikxomo o mo fa kxomo ka e tee, ka
 xobane bongaka bo rutiwa ka kxomo. Ngaka e apara mekxopha ya
 dithswene, le mongatse wa tsona, le dithebele tse pedi molaleng.
 Dithebele ba dira ka mekxopha ya diphoofolo tse dinyane, dikxaxara
 ba di fumana diphoofolong, ba di nthasa ba seso ba di apexa, byale
 ka diphoofolo tsena: Kokolwane ya dikolobe tsa naxa pholo le ya
 thsadi, dithswene pholo le thsadi, mabetlwa a dikxomo pholo le
 thsadi, kokolwane tsa matlabo pholo le thsadi, pudi le phuthi ke
 selo se tee pholo le thsadi, le mchlala ya dikxomo pholo le thsadi,
 10 tsa dikxudi ba re ke dithsopya pholo le thsadi, dikokolwane tsa
 diphiri pholo le thsadi, kokolwane ya thakadi ba re ke Modimo,
 marapo a ditlou, le dikxaxara tsa lewatle, e kxolo yona ya
 lewatle ba re ke letuma. Byale dikxaxara tsa dikolobe le ditlou

K34/82

di nthsa babina nare, byale byale phoofolo e ngwe le e ngwe e
nthsa bawe ba ebinaxo. Lewatle le laola basadi, le byala.

Xo phekola Xo na le bo-matwete ba dingaka byale bona xa ba sepele
le dinaxa koba le metse ya mowe naxeng ya xabo, o no dula xae
xaxwe, batho ba mo latella. Xe motho a nyaka xo phekola, o nofihla
a dumedisa, mafelong a re, kxopela xore ke nyaka xore o mphekole.
Xe ditaola tsa ngaka di sa fifalwa, ke xore motho a seso a hwa
mowe motseng wa bongaka, xoba yo mongwe wa bo moloko, xoba le
xe kxwedi e sesu ya ya tsofing, ka xobane xe dilo tsa mofuta owe
di le xona, awa ngaka e ka se ke ya xo phekola, fela xa di se
11 xona e tla xo phekola. E phekola kxorong, e ala lexoxwana la
dihlako, byale pele xa xore e thsolle ditaola o nthsa kxoxo, byale
a re, xo wona huwetsa sesika sa dikxakara, ke moka a dithsole, a
kxere serokolo a di thswela, a nthse thoko ya motsoko a kxoxe, byale
o mongwe, a o thsele xodimo xa tsona. Lmelaedixa botse ngaka
sewe a se belaelaxo, ke yona ngaka e tlaxo motsa xore o lla ka
sekete, byale yena a dumela, xa e se nnete a xanetsa. Ka moraxo
xa mo ba laotse, byale mmelaedi a kxodisitswe ke ngaka byale ba
bexa diphoko ka tsona ditaola, byale molaolwa xe a ka re, nna nka
se ke ka kxona xo sumisa dihlare a xore wena o tle o dire ka nosi,
xe ngaka e ya yo moryaka pudi ya sedimo, byale mowe ngaka e tla
kxona e twarela molwetsi. Sedimo ba re ba nyaka xo bolaya pudi
byale ba bone xore bolwetsi, xore motho o thsenywa keng. Dingaka
di laola e sa le xosasa le ka meriti, mosexare xa a laole, boxexo xe
12 motho a ka fihla a le tlalelong, ngaka e a mo laola, fela dihlare
tse di se naxo kxaufsi, o tla motsa xore o tla tla o tsa ka
moswana. Xe molwetsi a ka re a fodile, byale ba xana le ditefa
tsa ngaka, ngaka e tsoa bolwetsi, xoba xe e sa nyake xo thswenya,
e no homola, maatla a monna xa fele ke thakadi. Le batho ba tla
mmotsa xore, o tsebe xore ngaka ya xae xa e hlalifse, ka moswana
se sengwe se tla nyarela wa re ke a boela a xana. Xa xo na ka
tsela e ngwe o swanetse xo mo lefa modiro wa xaxwe. Xe ngaka
e laola motho yo mongwe le yo mongwe ya rataxo xo theletsa, o no

K34/82

theletsa. Xe dihlare tsa ngaka di fodisitse motho, o swanetse
 xo fa tefa ya ngaka, xe molwetsi a sa fola ngaka xa e lifiwi.
 Mohlomong o bonaxe o mo fa dihlare tsa ngaka boroko o sa bo bone,
 o swanetse xo botsa ngaka xore, molwetsi xa a robale, e leke ka
 tse dingwe dihlare, xe o no bona bo tswela pele xona o swanetse
 13 o laele ngaka o e xa e ngwe, ka xobane wa hloka xo no laela, yo
 mongwe a tla alafa molwetsi, o swanetse xo ba fa meputso ya bona
 bobedi ba bona, ba ba fa xe molwetsi a fodile. Molwetsi a e ka
 xo lekana, malwetsi a manyana ke pudi le byala a maxolo ke kxomo
 le byala. Malwetsi a xo lifiwa ka dikxomo ke a : Lebofelo,
 Lenong, ke xore mosadi a belexa bana ba ehwa, Makxoma a monna, xo
 axa motse le xo bexa mong wa motse mmele, Sehuba se sexolo sa
 banna. Bolwetsi bya ditlatsane, le bolwetsi byo boxolo bya xo
 sita dingaka le dingaka, motho a ba bitse sebaka se setelele. Xo
 sinye letswa, xo hlabela motho wa letswa, xo twapanetsa, le xo
 hlabela setwapa. Lediro ena, modiro o mongwe le o mongwe ke kxomo.
 Malwetsi a xo lifiwa ka dipudi, mothothomelo, maxaba, makxoma a
 bana, phoxo, tsa bakxwera ba xwe, le malwetsana a mangwe, malopo
 14 le ona ke pudi le byala, empa byona, kalafong ba bolaya pudi ya
 pele xa kalafo, byale xe molwetsi a fodile o nthasa e ngwe. Bolwetsi
 byo bo lekanexo kxomo ngaka ya xo botsa xore xa ke re wa tseba xore
 bolwetsi byo bo lekane kxomo, wa dumela, xe bo lekane pudi le xona
 xo byale. Byale ka xe ngaka e le motho yo ba mo tshabaxo, le xona
 ngaka ditaba tsa kalafo ya xaxwe xa xo nyakexe xore diee lekhotleng,
 ngaka e a ila a e sekiswe, batho ba swanetse xo mo fa moputso wa
 xaxwe kantle le polelo, ka xobane o xo thusitse, le xona o mo
 lateletse motseng wa xaxwe, a lesetsa mesomo ya xaxwe. Dingakana,
 tsona di a tswa tsa tsana di saba le dilete, le tsona modiro
 wa tsona o no swana le wa tsax tse ke setsexo ke hlalositse, fela
 e nore ka xobane ba tswile ditefo tsa bona balwetsing di ka xodimo.
 Di tsara di phema meleko le meleko-leko, phutholla maraba ba
 nthaisa maseleng a mabedi le seke.
Temoxo ka ngeng ya temoxo ya malwetsi, ba lemoxa ~~kaxwe~~ ka mao a
 dihlako.

15 Mao a dihlako ke a a latelelanaxo a: Masupya, bokxatha, lekwami, mabyana, selumi-hlotlo, lengwe sehlako, mpherefere, moraro, morarana, morupi, makxolela, hlapadingwa, mahlakola, sepipimpi, motolori, sefara.

Masupya ke xore re tele, byale ka xe lekwotla le ditsi kxorong. Xe ba reta leo le, ba re, masupya a retele a le ema ngope a tswetla a tate thetelexo ka motso re ema melato.

Bokxatha. Ke xo lapa kudu xo lapa xa basadi. Ba le reta ka xore, bokxatha kxatha diaparo boroko bya pudi bo tswa hlakong, pudi ya fata boroko e a lala, sa bokxatha xa se kxole se mabulelong a monyako.

Lekwami. Ke xore le nthsa motho yo a hwilexo, xe a phela o na le. Ba reta byale, lekwami la borare la kxuduxo, ba re, a kxuduxile mantse moka re bona ka mmoto ho ela, tate xe a hwile ke phasa
16 Modimo, xe a phela ke phasa Maxaba. Moriri-mosweu lehumo bahu ba hwilexo ba hwile ba o duwa.

Mabyana ke dilo. Mabyana ke a lesata a mokolotsiane, moxola tsie tsa boexxo o tla ba wa phosa wa xola le maswelebetse. Linc betla mpini wa kxadi, o betle o mmolelle kxadi ena le malala mabe le moswanoka e a lema.

Selumihlotlo. Ke xo sedulexe. Ba seqeta ka mokxwa o, ke maseselle a Modimo wa tau, ba re, wa se sella moopa mona mpa xa se selle. Ke sa matcbateba ka kolaya nkwe ke apara xa ke na malome yo kexo mo rwea.

Lengwe. Ke xo lebella. Ba le reta byale lengwe ke laola mosabi xa ke laole kxosi e dutse mobung wa ho yona.

Sehlako. Ke mosepele, ba re hunela sehlako se tie o sebe monyatsi wa leeto, sa xo kxupya o we naso.

Mpherefere, ke makoto, ke ba xa malatsi a boxosi ba re, Malatsi le Malatsana ba xanetsana yo mongwe o re letsatsi le tswa phaxong ya morula, yo mongwe o re letsatsi le tswa bodibeng. Ke Molepo le Mmamabolo dikxomo tsa dithsopya

K34/82

17 di a lwa re tla bona mphenya ngwe.

Moraro. Ke xore xe o na le leeto xa o tloxe. Ba re, ke moraro o moxolo wa kxobotlelana ya motse, le oraxo mahlaku ka nosi la lopetsa balata, le siya balala le ba ruilexo, la re sepa lexolo ke la molata mong wa xae o nya thokolo. Ke ile ka hwetsa ba mo rarile ka fihla ka mo rarolla.

Morarana o monyana. Ke xore se o se nyakaxo a se kxole, o tla se hwetsa ka pela. Ba re, morarana o monyana wa sele sele ke a selekwa ke seleka ke ntsi mafsweng, sa morarana a se kxole se matulelong a monyako, ka ntlo ya rare bosexo ke eta mapono.

Morupi. Ke xo thsoxa. Ba re morupi wa sethsoxa sethsoxa, xo thsoxa maeba, ngwana wa kxwale a thsoxa o se bone. Se bone kxwakxwa xo isa kxale kxale pula ya modupi e a tla, pula e tla nela moyene, xa e le modisi wa kxomo re tla lebana.

18 Makxolela. Ke xotlallwa. Ba re makxolela a maxolo a mmasebetla nkxwana a morula wa kxone dithata o kxonaxo ke dipatla le mabye, patlana tsa basemane ba xodisa. Se a nkxolela sena moloko, sena mma a se nkxolele kxomo ke xola ka lethsoba.

Hlapadingwe. Ke xore ke xo tsela dinoka le dinoka fela sewe o se nyakaxo wa se ke wa se bona. Ba re, hlapadingwa ke ya leme le maaka ya tsibuxo le wela bakwena, le bakxalaka ba ile ka lona, ba makubela o je moratha kxomo di ile o di bona. Hlapa hlapang le tsewe tsibuxong maxodi a hlape, nyaka xo hlapa wa tswa tsibuxong thsila ya lehu xa e th hlapivi.

Mahlakola. Ke xo tswetswa xoba xo hwelwa. Ba re, Mahlakolana o tsepe se hlakotsexo sehlakotse.

Sepinimpi. Taba re apa kxoromela kxota marama re hwa nayo.

Moxolori. Xa ke moxolo ke mokokompa, moja tsa moseo o ja ka xo okella, moxolori wa batalala di na le mosito di fete.

19 Sefara. Mokxadi le Sefele bana ba xo belexa mafahla ba a lwa, pya mpepu ngwaneso re tsabe.

Byale ke ona mawa a dikxaxara le mareta a ona. Byale ka ona mawa

20

a na le mareta a ona a bolabola, a belela dilo ka moka. Eyalé
 xe ngaka e tsolotse marapo a yona e rena kowa le kowa, mafelolong
 ya re, xanetsa, mohlomongwe a xo butsisa dinotso, xe o ile wa
 di dumela ka mokaxa tsona byale ngaka e fumane maatla o tla kwa e
 fumisa ka maatla, byale ka moraxo xa mo ba fumane twetai ya motho
 ka marapo, byale ba laolela dihlare tsa xo alafa molwetsi. Xe a
 ka re, a laola molwetsi wa fumana mo a mane a ditlou a nyatsa
 le dithswene le phiri parakabele a re, nna ka ruala ke rwele,
 dithswene tsa dula ka lethangwa le ditlou tsa furalla molwetsi,
 ke moka o tla kwa ngaka e re awa, awa siya motho xae, le dihlare
 a xo fe. Marapo a mantisi a laola methopo ya batho, poc ya ditaola
 ke tsona ditlou, le dithswene le phiri. Ieka molomo, ba xo
 butsisa xore a bolwetsi bo ile bya tsena byang, byale wa hlalosa
 ka mokxwa o bo ileng bya tsena ka ona, ke moka ngaka o thome xo alafa
 mathomong, o tla bona molwetsi a e-ba kaone, byale ke moka o tla
 kxona xo mo alafa. Eyalé ka xe ngwana wa tsweleng a tsene ke
 sehlatso le lethollo, o se ke wa kitimela xo no fa dihlare tsa
 lethollo, o nyakela dihlare tsa xo mo kxomolla, ka moraxo o mo fe
 tsa xo tibela lethollo le sehlatso o tla bona a fola.

21

Didupe modiro wa tsona ke xo tiya baloi, empa le tsona dikxaxara
 di a tiya baloi. Xe motho a hwele ba a tawa baya ngakeng, xe ba
 fihlile ngaka pele xa xore e alafe, e swanetse xo ba dudisa ka
 meloko ya bona, motho ya rumilexo ke kxoro le yena a mo dudise
 xosele, a bee a bolele le xore wena o ditsebe tsa kxosi. Eyalé
 mowe ba tla ba ba tseba xabotse xore re fihlile ngakeng. Motho
 yo mongwe le yo mongwe le xe a sa kxoxe motsoko o swanetse xo ya a
 swere motsoko. Xe a setse a feditse xo ba dudisa ka molao, byale
 o ba kxopela motsoko, yo mongwe le yo mongwe a thsolla motsoko wa
 xaxwe a fa ngaka, ke moka ya tloxa ya ya nao ka xae, xe e tso boya
 e thsolla wa yona, ke moka motho yo mongwe le yo mongwe a ya a
 soba seatleng sa ngaka a kxoxa, xe ba feletse, byale wa thakxoxa a
 a boela ka xae. Byale xe a tso boya o boya a tswere sampoko le
 bothsoba, byale o tlilo thoma xo ba fumisa bona ba re se a foma,

K34/82

22 xe a dira byale a bolela xore yo ke wa leloko la xore yo o tswalane naxo ka tsela ya xore, byale byale, a bolela le xe ba etswa kxorona le xore xo phixisana wa leloko la xore le wa leloko la xore, fela wa leloko la xore o hwetswe, bona ta ere ba re re a foma. Xo fihlela mafelong a tswara moloi ka leoto, ka moraxo a mo tiya ka sampoko, a mo kxolela ke xore a mo hlakola, a mmeula hloxo, ke moka ke ona moqiro wa sedupe. Le xe o ka noya xaxwe notho a babya a mo fe sehla, sa xaxwe ke xo tiya baloi le mesomo e mengwe e byale ka xo utawa le mesomo e mengwe. Dihlako di na le ba ba kxonaxo xo betla, byale ba bantsi ba ya ba reka xona, byale ka dihlako tsa ditau monna le mosadi ke maseleng a mahlano, takadu e le tee ke maseleng a mahlano tsa matuma ke maseleng a mararo le seke, le diphala monna le mosadi ke maseleng a mahlano. Ke tsona dikxaxara tse di sa bonalexo mono naxeng.

23 Mankxonyane ba dira ka diphate, phate e tee yaba e telele, byale kowa dihlakanaxo ba folela ka lerala ka hloxong ba hlomela mathekxa, byale o hlaramoloxa byale ka samporeng. O sware ke motho o swarela ke mong wa ona fela. Ba o diretse xo laola, batho ba tawela ba kxobakana, ka re makxonyane re botse notho ya tlaxo xo babya ke moka wa hlaramoloxa, wa re ketu-ketu, ke moka ka moraxo mothekxa ola o tsema hloxong ya motho yo a tloxo xo babya, ba re, a o tla re xo babya a hwa, xe a tla hwa o bona serobala fase, xe a tla phela o bona sedula fase. Byale le bona baloi se a tiya. Thuso ya seatla, nekwa ya kalafo. Kalafo xe motho a babya kudu dingaka di likisa xo alafa a sa fole, byale ba swanetse xo botsa ba bo molwetsi, xore a nyakele pudi ba e hlabe ba bone bolwetsi lya mmabyi, byale pele xa xore ba e hlabe, ngaka e swanetse, xo moma dihlare tse dingwe e huwetse, ka maraxong a pudi le ka molomong wa yona, e le xore ka moraxo molwetsi le yena o swanetse xo huwetsa. Byale ba e bolae, mowe bolwetsi bo naxo xona, ba bo fumana, byale ka mosadi a sa belexe, ba fumana tswalo ya xaxwe e phothaxane, ba bona ka tswalo ya pudi ela ba e bolailexo. Byale

K34/82

24 ba tsee tswalo ya pudi le dinamana tse ba disenexo ba di hlakanya le dihlare ke moka ba tlema sexokxo ba mo apela, pele ba mo hlabetse mahlaka a phethaxo menwana e mmedi dinokeng tsa xaxwe, byale a thoma xo fela a apexa sexokxo a e nwa xofihlela kxwedi e fela, xe a ka bona a sa bone kxwedi matsatsi a xaxwe a mo fitile, ke xore bolwetsi bo fodile, ke moka o na le mpa. Xe motho a hlabile ke madi, ba mo hlabela sehlare, pele ba hlabela ka lehlakoring lewe madi a sa xo staraxo ka lona, ka moraxo ba hlabela ka xa lela le hlabilexo ke madi, xe e le bolwetsi e se malci ke moka o fodile. Bolwetsi bya senyalo, ke xore, xe motho a ile a wa, byona ba alafa ka tithelo, ba e besa, byale ba re xa nakowa a ilexo a kwa bohloko ba mo xata ka yona, xe bohloko bo sa no tswela pele, ba nyaka moxata dinyalo, ba o besa ba mo xata ka ona ke moka bohloko bo tla fola. Bolwetsi bya mothothomelo ba alafa motho ka xo apexa sekxoma,

25 ba xotse mollo o moxolo byale ba tsee maxakabye ba a besa, yaba ba thretse meetse ka pitseng le ditheetla tsa mohlaba thsila, byale xe mafsika a swele, molwetsi o atamela kxaufsi le pitsa, byale ba mo kxurumetea ka kobo, ba toja mafsika ka dikabo ba fakela ka pitseng, xo thome xo tupa mosi, byale ba mo kxurumetse, a butswa, le xe a re ke a swa xa ba na taba naxo, ba tswere kobo ka matheko xore o se ke wa kxurumolla, xo fihlela mo ngaka e re xo lokile mo kxurumolleng. Byale o tla funana lmele wa xaxwe la moka o etswa metsi (kudumela). Byale dingaka tsa matsatsi a no xa di sa kxona xo apexa motho sekxoma, ngaka e ngwe e kile ya re ke anexa molwetsi yo mongwe, a napa a mo apexetse ruri, o ile a re xe a re, wa mo kxurumolla a funana motho a budule letlalo le eboxa, awa motho wa batho ka moaxo xa matsatsi a se makae a hwa. Ditaba

26 tsa xona di bile tsa ya Leydsdorp, fela ngaka a xa e ya ka ya ba le molato ka xobane ke ba bantsi ba ilexo a ba alafa ka yona tsela e.

Tsebo ya se elexo matla a dilo. Maina a dihlare, maine, mohapathsila (mosehla) nyakala (Thoxo) mathsilane (mohloloxadi) lekomela (leretse) moraro (leswane) thsokane moxolotsiane, setsilo, matherengwa (mothema) morothorabela, mokunya pitsa, empa

K34/82

sehlare se sengwe le se sengwe ke sehlare, fela bolo bya tsona ke ditometso tse dingaka ba ka se keng ba di bolela. Mohlantse ba xo botsaxo tsona ke xore o feditse bongaka. Sehlare se ba re xo ke mohlapa-thesila le mathsilane di alafa makxoma a abtho ba baxolo le ba banyana. Moraro ke sehlare sa madi, ba se xobaxanya le molaka ba xo hla'ela ka sona. Lekomela le mathsidi le

27 mokunya-mpya ke tsa xo alafa xe motho a sa belexe. Letlepetlela ke sehlare sa xo alafa malopo. Sebatla badimo le seno sa kwena di alafa dileso. Lebone ke sehlare sa batsomi le xe o na le madimabe, batho ba sa xo bone, byale o hlapa ka lona.

Tozetsa ya dihllare. Dihllare tse dintsi di dula di epilwe, tsa dula ka dikxahla tsa tsona, tse dingwe di a silwa, yaba buupi, ke moka ba di hlakanya-hlakanya le tse dingwe le tometso ya tsona ba di thesela thebelong, tse dingwe ba di xadika byale ba di sila, le tsona di na le thebele ya tsona. Ke xore dihllare tse ba dulaxo ba di epile, xa di atisi xo bonala kudu leba'la la marexa ka xore dihllare di a oloxa. Ke mosomo wa ngaka e ngwe le e ngwe, xe a sepela o sepela le kepi, mowe a funanaxo sehlare o wa epa, byale byale, matudi a ngaka o tla fumana dihllare di tletse ka mokxwa

28 o nakatsaxo, fela le xa xo le oyale yena wa di tseba ka moka xa tsona. Le diphoofolo tse dintsi di lekeletse ka matuding, tse byale ka, leobu, kwiti, marapo a dithswene, le dihloxo tsa tsona, le dinoxa, le letswete, le diatla tsa thesipa, le melengwa, le nonyana e ba rexo ke thetlo, le lehohomedi le mekxopa ya dihllare le matlobo a dinoxa let se dingwe di eme ka masinelo a tsona. Byale ka moka xa tsona ke dihllare, ba di hlakanya le medi e e lebanexo, xore ba hlakanye nayo. Dinoxa tse dingwe di a sidiwa ba dira bohloko, ba hlakantse le medi ya dihllare. Xe motho a fihla a re ngwana wa ka wa babya ke moka a sa tswenyexa o di tsea ka bokxaufsi. Tse dingwe ba di xekxethela yaba dithsetla, masalela a dithsetla ba tlema sexokxo, tsewe ke tsa xo orela, byale xe a oretse, ba di sila e ba dipilo ke thesidi, a apexa sexokxo, byale ba thesela thesidi a enwa nayo. Dihllare ba di sila

K34/82

29 ka malwala a dihlare, ngaka e ngwe le e ngwe e na le lelwala la yona lewe ke la dihlare fela, le dula ka mafuri xa motse. Dihlare tse didulaxo di sitswe ke, thsidi ya motse, thsidi ya lelxapo, thsidi ya banna, bohloko, thsidi ya xo bexa mmele, thsidi ya meleko, thsidi ya ditladi, leswalo, thsidi ya xo loma ngwaxa o moswa, dithsidi tsa xo xasa peu le thsidi ya sefako. Byale dihlare tsena ke tse dikxolo kudu, xe motho a nyaka se sengwe sa tsona, ke kxomo, kantle le bohloko. Dihlare tsena di na le ntlo ya tsona, ka moo di bolokwaxo kantse. Tse dingwe di re xo hlabelwa tsa ba tsa lewa, tse dingwe ba no tlotsa mmele fela, tse dingwe ba re xo alafa ba di thsela ka lenakeng la pudi, byale ba di tlemella molaleng, a e kxaolwe ke moka ke pheko ya xaxo.

Tse dirotosaxo malwetsi le bomadinabe. Sewe se rotosaxo malwetsi ke badimo, xoba ngaka ya re ke a kxona xo alafa bolwetsi bya xore, e le xore a kxone, byale a sinya sebaka se setelele, o re ke a mo laela a xana, a re yena o sa leka xo fihlela bolwetsi bo xola kudu. Mohla o re o ya xa ngaka e ngwe wa kwa a re, o diexile, byale bolwetsi bo xatse, fela xolokile re tla no likisa xe Modimo o nyaka xo re fa o tla phela, ka xobane Modimo xe o sa rate a ka no hwa dixokxo di tletse ntlo. Awa a re ke a likisa a bona Modimo o ema nae, motho a fola. Byale bolwetsi bya mokxwa owe o lefa ngaka ka kxomo. Mohlomongwe bolwetsi bo ya xola ka baka la baloi, ngaka e alafa byale bona bosexo ba tla la alafolla, xe motse wa xaxo o sa loka. Fela motho o sele a ka se ke a tsena, ba tsenthsa ke yo mongwe wa xana mo xae xa xaxo, byale bolwetsi bya mofuta owe, o swanetse xo nthsa setseka wena mong wa motse o bitse basadi ba motse ka moka la banna ba bona le ye ngakeng, byale xe ngaka e ka

30 ya ya tiya yo mongwe wa basadi, byale o swanetse xore, xo fihla xae, a ba kxobakanye, a ba botse xore, le fodise motho yo, xo seng byale yowe a dirilexo taba e, xe motho yo a ehwa, o tla hwa nae. Awa ka moswana o tla bona a le kaone. Ke yona kalafelo ya ntse.

31 Bomadinabe bo tlisa ke badimo mothong ka se ba se belaelaxo, byale motho a sa hlokomele. Kantle le xore a phethe sewe badimo ba

se belaelaxo, bomadimabe bo ka se ke bya mo tloxele. O tla re ke swara se sa xo tswa ka diatleng, byale byale, mosomo o mongwe le o mongwe o sa mo buisetse selo. O swanetse xo nthsa sewe badimo ba se belaelaxo o ye o phase ka sona, xona o tla bona dilo ka moka di loka, o swana le batho ba bangwe.

32 Malwetsi a a tsibyaxo le mealafele ya ona. bolwetsi bya sehuba se motho a reng xe a xohlola a tswa madi. Dihlare tea bolwetsi byo ke leswafo la thswene, le sephatwa le modi wa mokxura. Ba di tlema yaba sexokxo byale ba se apexa, pele xa xore a se nwe, ba mo hlabela thsidi ya banna xo tloxa mahubeng xo fihla ka fase xa makxubu, le ka mokolong xo fihla mangatelong a lekxeswa le ka fase xa mahwafa, byale ba thsele thsidi ya banna ka sexokxong, byale a nwe ke moka o tla fola.

Lengope ke xore motho o swere ke teng e kwibedu, sehlare e no ba lekota le ba reng ke lengope, ba sila ba thsela metsing a nwa setala. Moopa, ba mo alafa ka mathsidi le pitsilome, ba mo hlabela dihlaka letheka ba mo sihlela ka thsidi ya pofelo, ewe ba hlakanya ka dihlare tsa diphoofolo ka moka le dilo tsa ka metsing. Makxoma a banna ba alafa mathsilane yo moxolo lekemelo, mahlapa thsila.

33 Ba di apexa a fela a thsela thsidi ya banna. Xe monna a dula a loma ke mala, sehlare sa ona ke mathsilane fela, o enela ka metsing byale a fela a ekxa a e nwa.

Byale malwetsi ana a ba a ke dinare (nasadi), xa ngata mosadi a ka hlalosetsa monna xore o se ke wa robala le nna ke a babya, byale monna a no xanella xofihlela mosadi a mo fa a sa rate, le xona o tla motsa xore o se ke wa re xo bona o babya wa re ke nna, nka tla ka xana ka xore ke xo butsitse, o no dira ka xang. Byale ka xe mosadi a phomile mmapa, xoba o ile ke a belexa ngwana a boya le pheko, xoba mosadi o hwetse ke monna, monna wa xaxwe a hwile a xo hlola. Tsona dilo tsewe xe o ka robala le mosadi pele xa kalafo o swanetse xo t sena ke ntlere, byale bolwetsi byowe bo kotse xaxolo. Ho sita dingaka, le xona dingaka di a boifa xo bo alafa, ka baka la xore mohlomong bo tsene ka baka la mosadi wa xaxwe o mo file

34 motswarelo, a direla xore monna a mo rate. Xo alafiwa xona bo alafiwa ka mohlana wa mosadi wa xo belexa mafahla. Xe o dirile ke mong mosadi wa xaxo ba alafa, disita xe o dirile ke motlabo ka xolane o ka se ke wa nyaka sehlare xo yena, fela xe o ka roma mokxekolo a ya a dumela xona ba tla xo alafa. Xe mosadi a bone kxwedi xona xa di tswenyi, o ka ikalafa ka nosi, ka mohlapoloxo wa xaxo wa mathomo wa mo o etswa mosadi o swanetse xo o nwa, ke moka o ka se ke wa babya.

Meriana ya xo thibela dilo. Mehare ya xo thibela dilo ke mehlare e mexolo, ewe e dulaxo e fetotswe. Thsidi ya motse, ba axa lexora; ba epela maforo, mowe diphateng tsa maforo ba hlomela thsikxinyane, ba e foflile ka thsidi a motse. Eyale ba tsea mothiba-difate ba o fotla ba o phekxaxanya maforong, o mongwe ba o phekxaxanya molomong wa saka la dikxomo, ba nyakela dithabi tsa milo tse nne, byale ba di kokotela xo dikolosa motse, e ngwe ka bohlabatsatsi e ngwe bodikela-tsatsi, engwe ka leboya e ngwe ka borwa ba di foflile ka thsidi ya motse. Eyale xe ba feditse modiro owe, ba nyakela lesukedi la noka e kxolo, ba hlakanya le thsidi ya motse, byale ngaka ya laela mong wa motse xore, o tla tsoxa bosexo, xe dikxoxo tsa mathomo di thoma xo lla, wa xasa motse ka moka o dikuloxa nao, o sa tswara selo. Ke moka xo fedile mong wa motse o lefa ngaka ka kxomo. Thsireletso ya motse xape ke ditladi, o nyakela mafsika a mane a fotla ka thsidi ya ditladi, a epela matheko a motse, dithate tse dingwe a di hloma dihakeng tsa dintlo, a tsea lerumo a le fotla ka thsidi ya meleko, lona le dula ka ntlong, e re mohla ditladi di xala, a tsea lerumo a le hlaba ka ntlong la nyarela ka kxakala a supa mowe a bonaxo xore lexadima le xadima ka matla, o le dira sefapano xe a le fotla ka thsidi. Dilo tsewe ka moka di thsireletsitse dilo ka moka xore tsa se ke tsat sena motseng. Xe moloi a ka re o tllilo tsena wa tswarexa, byale ba tsoxa ba mo hwetsa a eme maforong ba mmolaya. Xe motho a ka re, ke sa bona xore motse wa monna yola o axile ka tladi, xe o axilwe ka ~~yona~~ yona, o tla re xo fihla a wa byale la mmolaya,

35

36

le moroto wa xaxwe o swanetswe ko tseiwa o tla dira dihlaire tse dingwe.

Thsireletso ya mmele, o ya ngakeng xore, e ko bee mmele ka thsidi ya xo beya mmele. O xo hlabela dieta noko ka moka, a xo sihlela ka makxura a nku xoba a kolobe.

O lefa ngaka ka kxomo mowe mosomong owe. Dihlaire tsa xo ratwa ke leswalo, xe leswalo le na le boxale, motho yo mongwe le yo mongwe. o tla no xo rata, xammoxo le makxowa. Mabele ba xasa ka mosoxelo, xe mosoxelo wa xaxo o na le maatla xa xo na moloi yo a ka tlaxo a fokola mabele a xaxo. Xe e le ka ngeng ya diruiwa xammoxo le tsona dijo kudu mahlatse a tswa xo badimo, xe o phetha ditaelo le dipelaelo tsa bona, o tla ba le mahlatse dilong ka moka, dihlaire di tla maeletso.

END 704